УДК 336.146
Jel Classification H 60, 61

Олена Андрєєва, к.е.н., доц.
(доцент каф. «Фінанси і кредит», Державний університет інфраструктури та технологій)
ORCIDID: 0000-0001-6327-4760
Анна Применко
(студент магістратури спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування», Державний університет інфраструктури та технологій)

ЩОДО ПИТАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена питанням фінансування державного бюджету країни, проблемам його менеджменту та причинам виникнення.

В роботі зроблено наголос, що державний бюджет – це вагомий інструмент регулювання економічних відносин в країні, за допомогою якого держава накопичує, розподіляє та перерозподіляє валовий внутрішній продукт.

Дефіцит державного бюджету – є ознакою та проявом національної бюджетної політики, який може виникати незалежно від рівня розвитку держави. Саме тому аналіз причин виникнення бюджетного дефіциту та пропозиції щодо механізму його фінансування є актуальним завданням.

Україна впродовж низки років має незбалансовану модель державного бюджету, через це важливим елементом економічної стратегії країни стає зменшення його величини.

В статті проаналізовано динаміку Державного бюджету за 2018 рік та проведено порівняльний аналіз держбюджету останніх років. Аналітичні дані свідчать про хронічний дефіцит державного бюджету в Україні, але виконання планів державного бюджету 2018 року у порівнянні з попередніми роками чіткіше, що дає надію на нівелювання бюджетних проблем надалі.

Відзначено, що з метою подолання проблеми бюджетного дефіциту уряд вдається до скорочення витрат державного бюджету, збільшення податкового навантаження та перетворення дефіциту бюджету у державний борг шляхом емісії державних облігацій внутрішньої і зовнішньої позики та за рахунок кредитування у міжнародних кредитно-фінансових інститутах.

У підсумку зазначено, що для здійснення соціально-економічних перетворень в Україні потрібна реструктуризація боргової політики країни, удосконалення її нормативно-правової бази, підвищення ефективності інвестиційної складової бюджетних видатків та розробка альтернативних неборгових інструментів фінансування бюджетних видатків.

© Андрєєва О. В., Применко А. О., 2019

***Ключові слова**: державний бюджет, дефіцит, фінансування, облігації внутрішньої державної позики, Центробанк.*

Постановка проблеми. Державний бюджет – це один з найголовніших інструментів регулювання економічних відносин в країні. За допомогою бюджету держава накопичує, розподіляє та перерозподіляє валові внутрішні надходження. Розподіл таких надходжень торкається, перш за все, інтересів держави – це державні закупівлі з метою збільшення сукупного попиту, фінансування військових і соціальних витрат, інвестицій в основний капітал та інше. Значимість Державного бюджету проявляється в тому, що кожен фінансовий рік він розглядається та затверджується Верховною Радою України як Закон України.

Нагадаємо, що у міжнародній практиці існує три варіанти побудови державного бюджету залежно від співвідношення доходів до видатків. Перший варіант профіцитний бюджет, коли прогнозовані доходи є вищими за видатки, другий варіант – дефіцитний, коли очікувані доходи є нижчими за видатки та останній варіант – збалансований бюджет, коли доходи та видатки знаходяться в рівновазі. Слід сказати, що третій варіант найбільш бажаний для кожної держави, але він найбільш важко досягається через складнощі сучасного економічного середовища. Прискорення або динамізація циклу економічного розвитку, імпорт економічних і соціальних негараздів в умовах глобалізаційних перетворень, торгові війни, енергетичні і валютні кризи, монополізація виробництва – ось основні фактори під впливом яких існування форми збалансованого бюджету є практично неможливою. Не збалансована модель бюджету викликає необхідність його фінансувати, але при цьому, потрібно обирати такий механізм фінансування, який не призведе до необґрунтованого збільшення маси грошей в обороті та до підвищення темпу інфляції в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість питання щодо причин виникнення, менеджменту та механізму фінансування дефіциту Державного бюджету країни викликала інтерес у провідних вітчизняних та іноземних вчених, таких як М. Д. Пасічний [7], В. П. Кудряшов [4], К. Д. Ерроу [3], Д. Р. Хікс, Ф. Модильяні та багато інших. Але, через складність і значимість питань менеджменту та вибору моделей фінансування дефіциту державного бюджету потребує подальших досліджень.

Мета статті. Аналіз механізму фінансування дефіциту державного бюджету України з метою генерації пропозиції щодо його удосконалення на основі фінансування дохідної частини бюджету на безінфляційній основі.

Основний виклад матеріалу. Дефіцит державного бюджету не є рідкісним явищем і на сьогоднішній день є звичною ознакою бюджетної політики кожної країни незважаючи на рівень розвитку держави. Згідно з Бюджетним Кодексом України, бюджет– це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [1].

Нагадаємо, що до джерел формування бюджету в країні відносяться податки на доходи фізичних осіб, податки на прибуток юридичних осіб, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти, неподаткові надходження, відрахування в цільові фонди та ін. Якщо в країні спостерігається дефіцит державного бюджету, то важливим елементом економічної стратегії такої країни стає зменшення його

розміру. Саме таку, незбалансовану модель державного бюджету, має Україна. Аналітичні дані щодо виконання державного бюджету в Україні у 2018 році наведено в табл. 1.

Таблиця 1. **Виконання державного бюджету в Україні в 2018 р.,** *млн грн*

2018 рік	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо (дефіциту бюджету)
Заплановані показники	917879,4	991700,0	6828,7	-80649,4
Січень	55186,6	46881,0	435	7870,6
Лютий	111444,0	113214,6	-154,2	-1616,4
Березень	193581,3	214277,4	-132,1	-20564,0
Квітень	272848,0	293405,9	29,2	-20587,1
Травень	369730,2	379901,8	-995,6	-9176,0
Червень	449006,5	458966,6	-177,9	-9782,2
Липень	513508,5	526322,9	541,7	-13356,2
Серпень	607563,2	595212,0	553,5	11797,7
Вересень	674785,3	681305,6	809,2	-7329,5
Жовтень	747412,6	752988,0	591,2	-6166,6
Листопад	843261,8	843325,3	120,1	-183,6
Грудень	928108,3	985842,0	1514,3	-59247,9

Джерело: складено авторами на основі [5]

Згідно з аналітичними даними, що наведені в табл. 1, простежується динаміка від'ємного сальдо держбюджету – десять разів за 2018 рік сальдо було зі знаком мінус і планувався на 2018 рік держбюджет також як дефіцитний. Основним джерелом доходів до державного бюджету були і залишаються податкові надходження, які склали у 2018 році 81,22 % від загальної кількості надходжень.

Видаткова частина бюджету, що передбачає фінансування розвитку національної економіки, соціального захисту населення, утримання органів державної влади та управління, оборони країни, виконана відносно до запланованих показників на 99,4 %.

Для більш поглибленого аналізу наведемо дані щодо виконання Державного бюджету за проміжок 2012 – 2018 рр. (табл. 2).

Таблиця 2. **Виконання державного бюджету в Україні за 2012 – 2018 рр.,** *млн грн*

Роки	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо (дефіциту бюджету)
2012	346054,0	395681,5	3817,7	-53445,5
2013	339180,3	403403,2	484,7	-64707,6
2014	357084,2	430217,8	4919,3	-78052,8
2015	534694,8	576911,4	2950,9	-46167,5
2016	616274,8	684743,4	1661,6	-70130,2
2017	793265,0	839243,7	1870,9	-47849,6
2018	928108,3	985842,0	1514,3	-59247,9

Джерело: складено авторами на основі [5]

Аналіз даних, що наведені в табл. 2 свідчить про хронічний дефіцит Державного бюджету України. Впродовж останніх семи років сальдо держбюджету було від'ємне. Станом на 01.01.2019 року сума дефіциту Державного бюджету складає майже 60 млрд. гривень, а сума видатків більше суми доходів на 57733,7 млн грн, до речі, у 2017 році подібна різниця дорівнювала сумі 45978,7 млн. грн. Тобто, можна констатувати збільшення диспропорції між видатковою та дохідною частинами держбюджету.

Слід сказати, що податкові надходження зростають за рахунок підвищення надходжень від єдиного соціально внеску (ЄСВ) – у 2019 році такі надходження збільшилися на 12,1% у порівнянні з 2018 роком, та за рахунок збільшення надходжень податків на доходи фізичних осіб (ПДФО) на тлі зростання офіційної заробітної плати швидше за зростання національної економіки. Щодо видаткової частини – впродовж останніх років значно зросли виплати на оборону та виплату пенсій за віком [5].

Якщо порівнювати 2018 рік з попередніми роками, то можна простежити більш чітке виконання планів державного бюджету та сподіватися, що у 2019 році проблеми з виконанням бюджету будуть нівельовані.

Щодо бюджетного дефіциту, то його можливо зменшити при збільшенні реального національного продукту, коли податкові надходження зростають, а соціальні виплати зменшуються та при зменшенні податків, коли дохід господарств зростає, й відповідно збільшуються заощадження, які йдуть на інвестиції.

Нагадаємо, що існують основні три джерела для фінансування бюджетного дефіциту: внутрішні державні позики, коли уряд продає державні цінні папери й отримує кошти в борг, зовнішні державні позики, коли уряд запозичує кошти від міжнародних організацій, іноземних урядів та приватних фінансових організацій та грошово-кредитна емісія, коли національний банк вдається до додаткових емісій грошей задля фінансування уряду.

При сучасній динаміці бюджетного дефіциту уряд, з метою подолання цієї проблеми, вдається до таких кроків:

1. Скорочення витрат державного бюджету.
2. Збільшення податкового навантаження.
3. Перетворення дефіциту бюджету у державний борг.

Зауважимо, що скорочення державного бюджету найчастіше не виконується, тому що при зменшенні державних закупівель починають зменшуватися доходи у постачальників. Внаслідок цього, спостерігається стагнація в економіці, зменшення сукупного попиту, гальмування виробництва, збільшення податкового навантаження – це автоматично призводить до зменшення інвестицій в реальний сектор економіки та до зменшення споживання. Отже, ці шляхи подолання однієї проблеми – фінансування дефіциту державного бюджету призводять до іншої – уповільнення економічного росту національної економіки. Щодо процесу перетворення бюджетного дефіциту в державний борг, то він відбувається шляхом емісії державних облігацій внутрішньої і зовнішньої позики та шляхом кредитування в міжнародних кредитно-фінансових інститутах.

Інформація щодо емісії облігацій внутрішньої державної позики по сумі основного боргу станом на кінець 2018 року наведено у табл. 3.

Таблиця 3. **Емісія облігацій внутрішньої державної позики в Україні на грудень 2018 року,** *млн грн*

Дата	Всього	НБУ	Банки	Юридичні особи	Фізичні особи	Не-резиденти
1	2	3	4	5	6	7
03.01	749912,08	360572,80	360520,20	22132,26	1467,48	5219,34
01.02	741518,75	358569,88	350117,99	22961,90	1473,29	8395,69
01.03	740796,65	354320,11	344071,67	26754,66	1878,35	13771,87
02.04	745543,53	350329,45	350291,38	28239,25	2326,21	14357,24
02.05	741739,26	350325,25	349950,85	27009,69	2564,29	11889,18
01.06	743286,36	350325,25	354541,96	24671,49	2950,56	10797,10
02.07	745848,48	350325,25	359084,49	23159,10	3234,31	10045,33
01.08	743195,90	350322,94	357786,62	22315,95	3982,95	8787,43
03.09	754087,90	348103,76	372985,28	20978,18	4529,93	7490,75
01.10	751154,72	348103,76	369871,50	21100,66	4803,58	7275,21
01.11	744493,29	348099,56	363752,04	20178,16	5253,78	7209,75
03.12	735717,81	348099,56	355864,49	19722,11	5660,32	6371,33

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
17.12	731867,90	348099,56	352720,39	18874,05	5910,00	6263,91
18.12	732175,89	348099,56	353057,29	18834,20	5901,63	6283,21
19.12	732060,95	348099,56	352967,24	18829,42	5900,62	6264,11

Джерело: складено авторами на основі [5]

Зауважимо, що обсяг інвестицій в державні цінні папери з боку фізичних осіб виріс за рік майже в 4 рази. Це можна пояснити зниженням відсоткових ставок по депозитах на ринку позикових капіталів (середня ставка по довгострокових запозиченнях – 15,88% по гривні і 3,75% – по долару США) та значною дохідністю державних цінних паперів держави. Крім того, інтерес до державних облігацій у інвесторів підігріває їх статус як гарантованих, тобто повернення боргу гарантується державою та відсутністю податку з доходів. При цьому ставка гривневих облігації складає 20% річних, а в іноземній валюті тримається на рівні 7,25% річних. [6]

Привертає увагу знаний за розміром відсоток дохідності по державних запозиченнях. Звичайно, розмір доходу в 20% річних це дуже привабливо для інвесторів, тим більше, що такі доходи не оподатковуються. Але одночасно така «щедрість» з боку держави не стимулює комерційні структури до розвитку бізнесу, через те, що гарантований високий дохід вже є – навіщо вибудовувати складні бізнес-зв'язки, залучати депозити та ризикувати?

Оцінюючи величину та динаміку державного та гарантованого боргу України слід сказати, що за 2018 рік він зріс у доларовому еквіваленті на 2,02 млрд дол., або на 2,6% – до 78,32 млрд дол., а у гривневому еквіваленті обсяг державного боргу зріс на 26,94 млрд грн, або на 1,3% – до 2,169 трлн грн. Щодо ВВП державний і гарантований державою борг України у 2018 році скоротився до близько 62,7% з 71,8% у 2017 році. [8]

Отже, після прийняття нових законодавчих актів, які встановлюють повноваження податкових органів та розробку заходів економіко-правового, соціального і іншого характеру, обсяги дефіциту Державного боргу залишаються чималими.

Висновоки. Сучасний стан державного бюджету України з дефіцитною складовою та не завжди вдалим механізмом його фінансування – це відображення неефективної фінансово-економічної політики держави. Аналізуючи величезні обсяги, динаміку дефіциту державного боргу, емісію облігацій внутрішньої державної позики можна констатувати суттєві помилки в розподілі та перерозподілі валових внутрішніх надходжень. Адже подолання кризи в економіці держави перш за все полягає в грамотному менеджменті та доцільному використанні наявних та запозичених ресурсів.

Важливими умовами для стабілізації державних фінансів – є перехід до більш ефективної економічної моделі розвитку та до більш виваженого менеджменту дефіциту державного бюджету. Чітка реструктуризація боргової політики країни,

удосконалення нормативно-правової бази, підвищення ефективності інвестиційної складової бюджетних видатків та розробка альтернативних неборгових інструментів фінансування бюджетних видатків – це лише невелика частина того, що може забезпечити здійснення соціально-економічних перетворень в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17 (дата звернення 10.05.2019).
2. Ерроу К.Д. Соціальний вибір та індивідуальні цінності. Нобелівські лауреати з економіки, 1997. С. 58
3. Кудряшов В. П. Механізми фінансування державного бюджету в умовах подолання фіскальних дисбалансів. Науковий журнал «Економіка України», 2016. Вип. 7. С. 18
4. Офіційні данні Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2018 (дата звернення 26.04.2019).
5. Офіційні данні Національного банку України.URL: https://bank.gov.ua/control/uk/index (дата звернення 14.05. 2019).
6. Пасічний М.Д. Фінансування бюджетного дефіциту в Україні. Наукові праці НДФІ:збірник наукових праць, 2010. Випуск 3. С.68-69
7. Сайт інформаційного агентства УНІАН.URL: https://economics.unian.ua/finance/10459704-derzhborg-ukrajini-zris-na-3-5-milyarda-griven.html (дата звернення 25.02.2019).

REFERENCES

1.The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Budget Code of Ukraine, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17 (Accessed 10 May 2019)
2.Arrow, K. (1951), *Social Choice and Individual Values*, 3rd ed, SciBooks, New York, USA.
3.Kudryashov V.P. (2016), "*Mechanisms of financing the state budget in conditions overcoming fiscal imbalances*", Scientific journal "Economics of Ukraine", vol. 7, p. 18.
4.Ministry of Finance of Ukraine (2018), "Information of the Ministry of Finance of Ukraine for the implementation of the State Budget of Ukraine for 2018", available at:https: //index.minfin.com.ua/en/finance/budget/gov/2018 (Accessed 26 April 2019).
5.National Bank of Ukraine (2018), "Official database of the National Bank of Ukraine", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44001331 (Accessed 14 May 2019)
6.Pasichnyk M.D. (2010) "Financing of the budget deficit in Ukraine", Scientific Papers NDFI: collection of scientific works, vol. 3, pp. 68-69.
7.Information agency UNIAN (2019), "Information on the growth of Ukraine's sovereign debt", available at: https://economics.unian.ua/finance/10459704-derzhborg-ukrajini-zris-na-3-5-milyarda-griven.html (Accessed 25 February 2019)

Елена Андреева, к.э.н., доц.
(доцент каф. «Финансы и кредит», Государственный университет инфраструктуры и технологий)
Анна Применко
(студент магистратуры специальности «Финансы, банковское дело и страхование», Государственный университет инфраструктуры и технологий)

К ВОПРОСУ О ФИНАНСИРОВАНИИ ДЕФИЦИТА ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА УКРАИНЫ

Статья посвящена вопросам финансирования государственного бюджета страны, проблемам его менеджмента и причинам возникновения.

В работе сделан акцент, что государственный бюджет – это весомый инструмент регулирования экономических отношений в стране, с помощью которого государство накапливает, распределяет и перераспределяет валовой внутренний продукт.

Дефицит государственного бюджета является признаком и проявлением национальной бюджетной политики, который может возникать независимо от уровня развития государства. Именно поэтому анализ причин возникновения бюджетного дефицита и предложения по механизму его финансирования является актуальной задачей.

Украина на протяжении ряда лет имеет несбалансированную модель государственного бюджета, поэтому важным элементом экономической стратегии страны становится уменьшение его размера.

В статье проанализирована динамика Государственного бюджета за 2018 и проведен сравнительный анализ госбюджета последних лет. Аналитические данные свидетельствуют о хроническом дефиците государственного бюджета в Украине, но выполнение планов государственного бюджета 2018 по сравнению с предыдущими годами четкое, что дает надежду на нивелирование бюджетных проблем в дальнейшем.

Отмечено, что с целью решения проблемы бюджетного дефицита правительство прибегает к сокращению расходов государственного бюджета, увеличению налоговой нагрузки и преобразованию дефицита бюджета в государственный долг путем эмиссии государственных облигаций внутреннего и внешнего займа и за счет кредитования в международных кредитно-финансовых институтах.

В итоге указано, что для осуществления социально-экономических преобразований в Украине нужна реструктуризация долговой политики страны, совершенствование ее нормативно-правовой базы, повышение эффективности инвестиционной составляющей бюджетных расходов и разработка альтернативных недолговых инструментов финансирования бюджетных расходов.

Ключевые слова: *государственный бюджет, дефицит, финансирование, облигации внутреннего государственного займа, Центробанк.*

Olena Andrieieva, Ph.D, Associated professor
(Associate professor of the Department of Finance and Credit State University of Infrastructure and Technology)
Anna Prymenko
(A magistracy student in Finance, Banking and Insurance, State University of Infrastructure and Technology)

ON THE QUESTION OF FINANCING THE STATE BUDGET DEFICIENCY UKRAINE

The article is devoted to questions of financing of the state budget of the country, problems of its management and reasons of its occurrence.

The work emphasizes that the state budget is a powerful tool for regulating economic relations in the country, through which the state accumulates, distributes and redistributes the gross domestic product.

The deficit of the state budget is a sign and a manifestation of the national budget policy, which may arise regardless of the level of development of the state. That is why the analysis of the reasons for the budget deficit and the proposal for a mechanism for its financing is an urgent task.

For several years, Ukraine has an unbalanced model of the state budget, which makes it an important element of the country's economic strategy to reduce its size.

The article analyzes the dynamics of the State Budget for 2018 and conducts a comparative analysis of the state budget in recent years. Analytical data indicate a chronic deficit of the state budget in Ukraine, but the implementation of the state budget plans in 2018 is more clearly than in previous years, which gives hope for budgetary problems in the future.

It is noted that in order to overcome the budget deficit, the government is resorting to reducing the expenditure of the state budget, increasing the tax burden and transforming the budget deficit into public debt by issuing government bonds of domestic and foreign loans and through lending to international credit and financial institutions.

As a result, it is noted that in order to carry out socio - economic reforms in Ukraine, restructuring of the country 's debt policy, improvement of its normative and legal framework, increase of the efficiency of the investment component of budget expenditures and development of alternative non - debt instruments for financing of budget expenditures are needed.

Keywords*: state budget, deficit, financing, bonds of the internal state loan, central bank.*